

Д. Мартишин

НА ШЛЯХУ ДО РІЗДВА:
ДУХОВНІ РОЗДУМИ
ПРО СОЦІАЛЬНЕ СЛУЖІННЯ
ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ

До 20-річчя
кафедри теології та християнської комунікації МАУП

Київ
2022

УДК 271.2-6:3](477)
М29

Рецензенти:

Протоієрей Ян Шафін, (prof. ThDr. Ján Šafin, PhD.), доктор теології, професор (Православний богословський факультет Пряшівського університету у Пряшеві, Словацька Республіка)

Священик П. В. Бочков, доктор богословських наук (Папський богословський факультет у Вроцлаві, Польща), кандидат юридичних наук

В. М. Воронін, доктор історичних наук, професор

Мартишин Д. С.

М29 На шляху до Різдва: духовні роздуми про соціальне служіння Православної Церкви. Київ : Видавництво Ліра-К, 2022. 110 с.

ISBN 978-617-520-397-2

Питання, які порушує свято Різдва Христового, далеко не нові. Упродовж своєї історії Православна Церква переживає соціальні й політичні випробування і шукає шляхи спасіння для християнського світу. Ця книга – спроба проаналізувати сьогodнішню ситуацію з християнської і психологічної точки зору. Якою ж має бути православна віра сьогodення, що має робити віруюча людина і як жити в суспільстві з його викликами та суперечностями? Автор запрошує до розмірковувань про богослужіння Православної Церкви її свята, зокрема, у світлі радості свята Різдва Христового.

Рекомендовано для широкого кола читачів.

*Книгу видано за фінансової підтримки
Анатолія Богданенка*

УДК 271.2-6:3](477)

ISBN 978-617-520-397-2

© Мартишин Д. С., 2022

© Видавництво Ліра-К, 2022

*Християнство є релігією свободи, мудрості,
творчості і радості*

ФАКТИ, ТЕОРІЯ, СТАТИСТИКА,
ТЕСТИ Й ТАКЕ ІНШЕ!

Найвідомішою працею Івана Павлова стало дослідження формування класичних умовних рефлексів. На цьому підґрунті зародилася наука про психологію поведінки. Учений довів, що будь-чого можна навчити за допомогою асоціації.

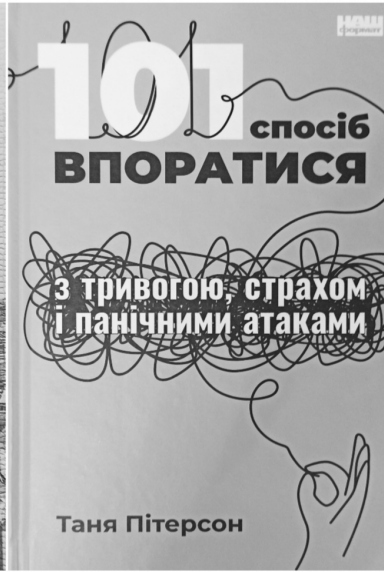
ПСИХОЛОГІЯ 101

Психологи досі сперечаються з приводу того, наскільки візуальне сприйняття залежить від зовнішніх подразників.

УСЕ ПРО
емсії • мислення
характер • звички
поведінку

ПОЛ КЛЕЙМАН

Нерозривний зв'язок релігії та психології

НА ШЛЯХУ ДО РІЗДВА

Про святкування Різдва Христового у світовій художній літературі написано багато книг, богословські аспекти цієї церковної події досліджено ревними богословами та запеклими критиками-атеїстами. Немає сенсу повторювати їхні численні тези та твердження. Сьогодні, за доби тотальних неврозів, депресії, тривоги та зневіри, важливіше зупинити нашу увагу на психологічному боці осягнення Бога і знайти відповіді на запитання: «До чого закликає нас Православна Церква, як ми бачимо світ у світлі віри і Євангелія?». Ці прості, і водночас, складні питання, зокрема релігійні переживання, спонукають до осмислення власної віри на шляху радісної зустрічі християнського свята Різдва Христового.

З нашого погляду, за впливом на людину, глобальністю та значущістю сьогодні з психологією може конкурувати лише релігія. Як показує зростання кількості наукових монографій з психології та психіатрії, науково-популярних статей та дисертацій останніх років, цікавість до психології та душевних недугів людини неухильно збільшується. І це не дивно: системна духовна та політична криза сучасного людства вступила в термінальну стадію – у те, що православна есхатологія

називає наближенням до «останніх часів» людства або до епохи правління антихриста.

З огляду на нерозривний зв'язок релігії та психології спробуємо вивчити питання стосунків між Богом, людиною та світом в духовному розумінні внутрішнього світу людини. Предметом нашого дослідження стануть храмове богослужіння, церковні свята, питання церковної історії та богослов'я. Розуміння буття Бога, духовного світу людини є ключовим питанням для сутнісного розуміння церковного свята Різдва Христового, оскільки воно визначає принциповий погляд людини, яка вірує, на всі проблеми сучасного життя та культури.

Православний християнин орієнтується на захист християнського віровчення про Бога, людину та суспільство від критики з боку атеїзму та агностицизму. Таким чином, до нашого завдання входить розгляд, аналіз та осмислення захисту найважливіших аспектів християнського світогляду з позиції інтелектуальних, етичних, культурних та суспільствознавчих критеріїв релігійно-філософської думки людства.

Зауважимо, що на відміну від православної догматики, канонічного права та церковної історії, розгляд і обґрунтування християнських цінностей для життя людини та суспільства ми проголошуємо з позиції раціональної аргументації релігійної філософії, християнської етики і психології. Подібний підхід є реальним інтелектуальним захистом християнства перед лицем атеїстичної

критики та водночас умовою конструктивного діалогу релігії та науки.

В умовах глобальної кризи сучасної цивілізації, духовних суперечностей людської особистості питання про сенс життя людини, її самореалізацію, творчість і психічне здоров'я набуває вкрай актуального значення для богослов'я, медицини та суспільства в цілому.

Для богослова твердження про те, що історія психології пов'язана з історією християнства, є цілком очевидним. Для світських дослідників цей факт більшою мірою є дискусійним. Не можна не погодитися з тим, що існують і критичні дослідження психологів, які негативно ставляться до релігії. Багато чого для непосвяченої в історію Церкви людини, на перший погляд, здається в християнстві рудиментарним, ба, навіть, отруйним. Багато чого у в Православ'ї схоже на краєзнавчий музей історії. Багато й таких священиків, які своїми «мертвими» вустами вимовляють свої «мертві» проповіді та повчання. З нашого погляду, через зростання релігійного радикалізму, провінціалізму духовенства, а також через оголошене «православне» антизахідництво, психологія, а нерідко й теоретична проблематика людської свободи, творчості, опинилися поза полем богословського дослідження.

Звідси стає зрозумілим, чому при озвученні досягнень сучасної науки, психології зокрема, у деяких християн виникає обурення. Важливо зазначити, що для Православної Церкви чужим є прагнення

♦ ————— ♦ . . ♦ . . ♦ ————— ♦

будь-що нав'язувати свої духовні ідеї. Так чинять, зазвичай, лише еретики, сектанти та розкольники.

Якщо ж послідовно, неупереджено та об'єктивно оцінювати досягнення сучасної психології, то можна дійти й інших висновків. Психологія є вельми плідною для пізнання християнином світу й самого себе, багатогранною дисципліною, яка перетинається з іншими видами наукових досліджень, зокрема в галузі психотерапії, антропології, теології та філософії. Глибоко певні того, що в міру загострення світової духовної, фінансової та політичної кризи, зростання паніки в некерованому глобальному світі хаосу, цікавість до психології лише збільшуватиметься. Феномен духовного буття православного християнина, богослужіння Православної Церкви, християнська духовність загалом є невичерпними для дослідника.

Християнство є релігією свободи, мудрості, творчості, радості, духовного збагачення людської особистості. На жаль, здебільшого про Церкву судять, дивлячись на обмеженість, неосвіченість, злостивість і ненависть бабусь у хустинках та «ревнителів благочестя» біля храмового підсвічника. Християнство є релігією свободи, але судять про релігію за політичними проектами «симфонії» держави та Церкви.

Найбільш серйозний аргумент проти істини Православ'я сконструйовано обмеженим, порожнім та безглуздим життям самих християн. Вони спокушають сучасну людину, яка прагне пізнати

◆

Бога та знайти себе. За маловірної доби існування людства, в епоху поширеного невірства християнство не винне в тому, що його правду не виконують і не здійснюють у житті самі віряни. Бог не винен у тому, що Євангеліє забувають християни, а неосвічені священики займаються «приватизацією» православної віри.

Читання книг з історії Православної Церкви може бути дуже спокусливим для сповнених сумніву людей, які шукають, передусім, «нетлінні скарби» духовної істини та «небес». Історичні дослідження про християнство дуже часто оповідають про боротьбу людських пристрастей та про суто політичні зацікавлення в християнському світі. Історія найчастіше говорить про збочення та викривлення християнського життя у свідомості грішної людини. Це дуже схоже на історію держав, імперій, дипломатичних стосунків, війн, а не на духовну біографію людини, яка шукає Бога.

Читачам передусім впадають в очі суперечності, фальш та викривлення церковного життя. Внутрішнє ж духовне життя Православної Церкви, містичне буття християн, справжнє духовне навернення людей до Бога, досягнення святості преподобними, святителями та мучениками не зачіпає сучасників. Про святість важко писати та пояснювати її життєве значення, вона залишається ніби прихованою за зовнішньою церковною історією, політикою та економікою.

◆

Людині цікаво як суспільство вибудовує економіку, політику, торгівлю, військову тактику, як поводить себе людина в родинному або громадському житті. Рідко дослідники акцентують увагу на молитві, внутрішньому духовному житті та духовній боротьбі християнина зі своєю гріховною природою. Сучасна людина навіть не роздумує про існування духовного життя, молитву, святість, боріння духу, про злети та падіння душі. Або просто вдовольняється своєрідною дуалістичною картиною світу. Є незрозуміле та нудне життя Церкви і радісне життя людини у світській метушні.

Все це робить ще більш важким шлях до досягнення психології, до усвідомлення ролі сучасної науки для православного християнина. Нам видається, що слід переглянути ставлення до науки та побачити у психології не лише розрізнені знання та суб'єктивізм засновників наукових шкіл, а насуцні відповіді на питання життя та психічного здоров'я людської особистості. У свою чергу, можна говорити і про своєрідну глухоту та обмеженість творчої інтелігенції в розумінні сутності храмового богослужіння та життя православного духовенства. Як зазвичай, сучасна людина стає «жертвою» ЗМІ, в яких висвітлюються, який годинник у патріарха та які автомобілі у митрополитів.

Для світської людини цілком очевидно, що особливий шлях творчого інтелектуального та релігійного пошуку істини завжди є вищим та ціннішим, ніж будь-яка релігійна догматика та наукові ак-

◆

сіоми. Психологія знаходить драматичні суперечності православного побуту, церковного обряду та культурного буття творчої інтелігенції. Відомо, що, з одного боку, церковне життя згасає в затінку держави та політики, а з іншого, ховає себе в народному побутовому марновірстві та невігластві. В таких умовах саме психологи та популярні письменники перетворюються на лідерів «духовного опору» невірству, хаосу та розчаруванню людини. Нескінченні стреси на роботі, проблеми в родині, внутрішні сумніви, невіра у власні сили, – тут на допомогу приходить психолог.

Переконані, що і православна духовність має допомогти усвідомити власну духовну місію, навести лад у професійному і родинному житті. Здійснюючи свою духовну мандрівку до Різдва, зупинимо нашу увагу на сходинках духовної досконалості та пізнання Бога. Відомо, що людина проходить певні точки осягнення свого внутрішнього світу. Релігійний світ людини сповнений символів, які, будучи видимою земною осяжною реальністю, відкриває нам невидиму реальність Неба.

Символ – це міст між небесною та земною основою буття. Духовне життя християнина, молитви людини, роздуми богослова над таємницями та містичними аспектами пізнання Бога – все це описується релігійними мислителями як процес просвітлення, одухотворення, очищення та радості. Через символи, обряди, літургійні священні дії Православної Церкви християнин частково,

◆

фрагментарно, але все ж таки прозирає таємницю і бачить нескінченність Бога. За всім кінцевим та земним у Церкві віруюча людина прозирає безкінечне та небесне життя Неба. Апостол Павло пише: «Зараз ми дивимося на Господа ніби на відображення в дзеркалі, але згодом подивимося Йому в обличчя. Зараз мої знання – часткові, тоді ж, я знатиму усе досконало, подібно тому, як Бог знає мене» (1 Кор. 13:12).

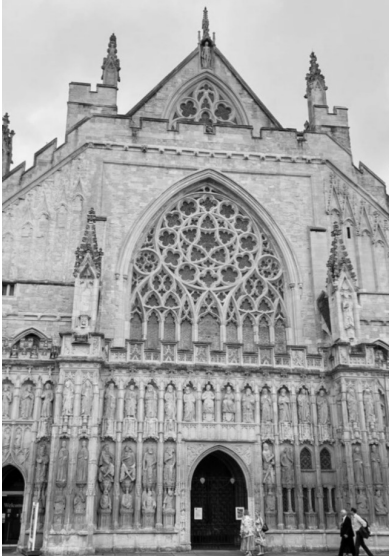
Через релігійну символіку, церковну поезію, іконографію, богослужіння, спів, кадіння християнин приходить до джерела та початку життя – Бога. Важливо пам'ятати, що земні символи, образи, ідеї, метафори, літургійні дії не підпорядковують себе та не підкорюють нескінченне, абсолютне та небесне. Швидше за все, вони роблять нескінченне, невидиме, непізнаване прозорим. Обрядове життя Церкви дає змогу споглядати вічне, бачити нескінченне крізь символічну поверхню православного богослужіння. Вся земна реальність буття людства є певним символом духу, відображенням та іконографічним зображенням іншої, небесної реальності, яка знаходиться за обрієм емпіричного пізнання життя.

У богослужінні Православної Церкви відбувається взаємопроникнення, переливання енергій з одного світу в інший. Символ, обряд, священодіяння, таїнство Церкви подає знак переходу божественної енергії Творця в життя цього природного світу, але завжди охороняє нескінченну

◆

Наголосимо, що осягаючи Бога, збираючи благодать Божу, милість Творця, людина підіймається сходами духовного буття для повного розуміння аналітики, раціональності, інтуїції та свободи. І водночас, людина не повинна забувати про свої емоції та чуттєве сприйняття буття. Якщо аналітичний розум споріднений з катафатичним богослов'ям (шлях утвердження), то чуттєвість людини подібна до апофатичної богословської думки (шлях заперечення). Не протиставлення розуму та чуттєвості, а міст єдності приводить людину до пізнання духовних явищ світу. Емоції, чутливість, інтуїція людини споріднена з людським боком апофатичного досвіду осягнення Бога. Умовна гострота чутливості є необхідною характеристикою справжнього богословського розуму – здібності душі сприймати Бога, Який є вищим за будь-які слова, формулювання, поняття, філософські концепції та терміни підручника з догматичного богослов'я.

Не завжди православні християни усвідомлюють (особливо консервативно налаштовані парафіяни, які заперечують досягнення сучасної цивілізації), що психологічна рівновага в житті досягається в образі дитячої гойдалки: дошки яку поклали на колоду. По два боки такої гойдалки мають опинитися віра й розум, наука та релігія, дух і матерія, теорія і практика. Аби людина була щасливою, гармонійною, цілісною у стані психологічної рівноваги, ця гойдалка буття повинна бути збалансованою. Якщо людина концентрує свою

*Шлях творчого інтелектуального
та релігійного пошуку істини*